

Vladimir CRNKOVIĆ
Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Zagreb

PORTRET ZEMLJE

Bravurozan karikaturalni crtež Jozе Kljakovića nakon 75 godina ponovno u domovini

Potkraj srpnja 2007. prispio je u Hrvatski muzej naivne umjetnosti iz Pariza relativno velik crtež Jozе Kljakovića (1889.-1969.), nastao najvjerojatnije 1932., rađen olovkom na kartonu. Riječ je o kompoziciji s više ljudskih figura u pejzažu, očitoga groteskno-karikaturalnog karaktera. Dominira nekoliko krupnih likova, ponajprije upečatljiva muška figura, smještena desno od središnjeg dijela crteža, koja je rukama uprta o plug kojim ore zemlju. Umjesto uobičajenih životinja, plug vuku dva muškarca. U lijevom donjem kutu četvrti je muški lik zabavljen vađenjem brojnih kobasica iz velike posude. Iznad njega lebdi neka krava, obješena vjerojatno o grane drveta. S desne strane sjedi mlada i elegantna žena okružena guskama. Iza nje, uz veliko strašilo za ptice, još su dvije muške figure.

Cijela se scena odvija u ravničarskom pejzažu, gdje su u udaljenijim planovima kuće smještene uz cestu; vidimo također kola s kravama, sijenom i seljacima što se vraćaju kući, te zonu neba. U gornjem lijevom kutu, ispred kuća, nekoliko je šatora ispred kojih se naziru ljudske figurine, najvjerojatnije Cigani.

Usprkos karikiranosti i grotesknosti, zahvaljujući karakterističnoj i markantnoj fizionomiji te jakim obrvama u liku muškarca s plugom prepoznajemo Krstu Hegedušića. Iz izorane brazde, iza pluga, niču mlade stabljike kukuruzovine i, odmah do njih, fragmenti nekih malih slika. Pozornijom analizom otkrivamo da su to pojednostavnjeni dijelovi ranih Generalićevih akvarela *Husovci u snijegu* (1930.), *Zima u Hlebinama* (1931.) i *Sajam u Novigradu Podravskom* (1932.). Upravo pouzdana datacija tih djela omogućuje datiranje ovog crteža u razdoblje oko 1932. godine. Riječ je očito o aluziji na Hegedušićev „hlebinski eksperiment“, otkriće seljaka-slikara Ivana Generalića. Stoga i mjesto događanja možemo dešifrirati kao podravski, hlebinski krajolik.

Ispred Hegedušića, velika je muška figura, okrenuta licem prema gledateljima, koja vuče plug dok joj iz džepa hlača ispadaju igrače karte. Osim po fizionomiji, upravo ti rekviziti pomažu nedvojbenu identifikaciju: to je Antun Augustinčić, čija je strast prema kartama bila opće znana i koja ga je pratila cijeli život.

Šćućurena figura u lijevom donjem kutu predstavlja Otona Postružnika. Osim po karakterističnoj fizionomiji, i on je definiran prepoznatljivim atributima: kobasice simboliziraju zemaljske užitke, kojima je ovaj umjetnik bio poslovično sklon, a okomito

iznad postavljena krava aluzija je na njegovu znamenitu sliku *Klek* iz 1929. godine.

Između Postružnika i Augustinčića smještena je još jedna figura, mlad i naočit muškarac, također upregnut u plug. Riječ je o Ivanu Tabakoviću. Dalekozor, koji ima ovješeno oko vrata, višeslojnog je značenja: to nije samo instrument za promatranje dalekih predmeta, kojim se može prodrijeti i u zonu nevidljivog, nego i aluzija na njegov rad na Anatomskom institutu Medicinskog fakulteta u Zagrebu (gdje se koristio mikroskopom); istodobno to je gotovo proročanski nagovještaj njegovih scijentističkih pikturnih ostvarenja što su zaredala dvadesetak godina kasnije. Čemu služi velika lepeza, nije jasno.

Crtež prikazuje dakle četiri ključna umjetnika udruženja umjetnika *Zemlja* (1929.-1935.). U desnom je dijelu, kao što rekosmo, mladahan ženski lik u elegantnoj i mondenoj ljetnoj haljini bez rukava te u čizmicama; u rukama drži veliku svesku i dugačku olovku, a okružena je sa tri bijele guske. Prepoznatljiva fizionomija, a osobito karakterističan razroki pogled, pomažu identifikaciju: riječ je o Irini Kunjini Aleksander, uvaženoj ruskoj književnici, supruzi Božidara Aleksandera, uglednoga zagrebačkog odvjetnika i člana jedne od najbogatijih hrvatskih porodica između dva svjetska rata, meceni brojnih umjetnika, osobito lijeve inteligencije, među njima i članova grupe *Zemlja*.

Dvije muške figure u udaljenijem planu, uz strašilo, teže je prepoznati, no čini se da je lik s naočalama Omer Mujadžić, također jedan od prvih sudionika grupe *Zemlja*, a fizionomija do njega asocira na Željka Hegedušića, također člana ove znamenite umjetničke udruge. Osim groteskno-karikaturalnih značajki, otkrivamo i stanovite ironične naboje. To se očituje ponajprije u lijevoj grupaciji, gdje je Irina Aleksander, umjesto kao Leda s labudovima, prikazana u okružju gusaka (ili gusana?).

Po predanju, crtež nosi naziv *Irina Aleksander i grupa Zemlja*, a objavljen je (reproduciran) prvi put u knjizi ove spisateljice *Svi životi jedne ljubavi* (Zagreb, 2003.). Kao što je poznato, Irina Aleksander potpomagala je sve ove umjetnike, kao što ih je podržavao i Raymond Warnier, utemeljitelj i dugogodišnji direktor Francuskog instituta u Zagrebu. Svima njima on je bio ishodio stipendije francuske vlade za duži ili kraći boravak u Parizu. Upravo stoga ne začuđuje da se ovaj crtež našao u zbirci Warnier. Zašto je Joza Kljaković sve prikazao tako groteskno i šaljivo, u nekim detaljima sarkastično i ironično, nije znano. Podsjetimo tek da je crtež nastao u vrijeme oštrih sukobljavanja na hrvatskoj likovnoj sceni – između zemljaša, meštrovíčevaca (kojima je pripadao Kljaković) te članova *Grupe trojice*. Djelo se odlikuje svim tipičnim kljakovićevskim značajkama: velikim, voluminozno oblikovanim i monumentalnim figurama, usredotočenjem na bitno, te bravuroznošću izvedbe.

Serge Warnier, sin Raymonda, donirao je ovu umjetninu Hrvatskom muzeju naivne umjetnosti u znak sjećanja na svog oca i sa željom da ona bude dostupna hrvatskoj javnosti. Interesantno da je on tu donaciju dogovario još s Irinom Aleksander, koja ga je na taj plemeniti čin i poticala. U ime institucije koja je sliku dobila, kao i cijele hrvatske kulturne javnosti, najdublje mu zahvaljujemo na poklonu.

Joza Kljaković: *Irina Aleksander i grupa Zemlja*, oko 1932., crtež olovkom na kartonu, 540x690 mm, vl. Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Zagreb

BILJEŠKE:

1. Objavljeno pod naslovom: Vladimir Crnković, *Portret Zemlje / Bravurozan karikaturni crtež* Joze Kljakovića nakon 75 godina ponovno u domovini. *Vijenac*, Zagreb, 8.11. 2007, str. 14.